

• U bent terug bij knooppunt 24, waar u links de laatste locatie aantreft.

83 Vroegere jongensschool en plaatselijke commandopost van de Duitse bezetter. Ten gevolge van de mobilisatie was de gemeentelijke jongensschool vanaf 4 augustus 1914 gesloten. Meester Emiel Van Dyck was vertrokken om zijn dienstplicht te vervullen. Zijn vrouw was zwanger van hun tweede kind. Na de bevalling nam zij bij gebrek aan mannelijke leerkrachten de jongensklas over. Dat was een opmerkelijk feit: vrouwen moesten plots alle taken op zich nemen die tot dan toe voor mannen waren voorbehouden.

Bij de bezetting van Zondereigen werden honderd Landsturmiers bij de bewoners ingekwartierd. Deze reserve-eenheden van het Duitse leger waren hoofdzakelijk oudere soldaten. De plaatselijke overste eiste de gemeentelijke jongensschool voor zich op, waarna de jongens naar de meisjesschool verhuisden.

Epiloog

Op 11 november 1918 werden vreugdevuren ontstoken en dansten de inwoners op straat. Familieleden die men vier jaar lang niet gezien had, kwamen op bezoek. Charel Versmissen (grootvader van Guido Belcanto) schreef: "Het vertrek van de Duitsers was hier perfect schoon, Fons. De officieren hadden ze hun epauletten en graden afgetrokken. Het was volop revolutie bij de Duitsers. Een aanvoerder was onder de troepen gekozen en het was een simpele soldaat. Wij hebben de officieren nog al eens uitgescheten, Fons! Als ze vertrokken (zoo met een 250 man waren ze gewoonlijk in Zondereygen), hebben wij geluid met beide klokken en met klaroenen hebben wij ze uit Zondereygen geblazen. De Belgische vlag wapperde op onze huizen een dag voor hun vertrek. Den Mof heeft hier niet het minste meegenomen."

Dodendraadpad

Elektrische draadversperring uit WO I

www.dodendraad.org

Vormgeving: BLOCC bv

één dorp
2 gemeenten
30 enclaves
2 landen

EUROPEES LANDBOUWFONDS VOOR PLATTELANDSONTWIKKELING: EUROPA INVESTEERT IN ZIJN PLATTELAND

Situering

Baarle-Hertog (B) is een versnipperde gemeente. Er zijn 22 enclaves: volledig door Nederland omringde grondgebieden. Daarnaast zijn er vier delen die volledig in België liggen, aan één zijde grenzend aan Nederland. Hiervan is Zondereigen het grootste gebiedsdeel. Tijdens WO I werd België door het Duitse leger bezet, Nederland was neutraal. De Belgisch-Nederlandse grens was de scheidingslijn tussen oorlog en vrede. In Baarle-Hertog bleef het centrum vrij, maar Zondereigen was bezet. Door het Duitse leger was tussen 1915 en 1918 heel de rijksgrens afgesloten met een draadversperring onder hoogspanning: de dodendraad.

Routebeschrijving

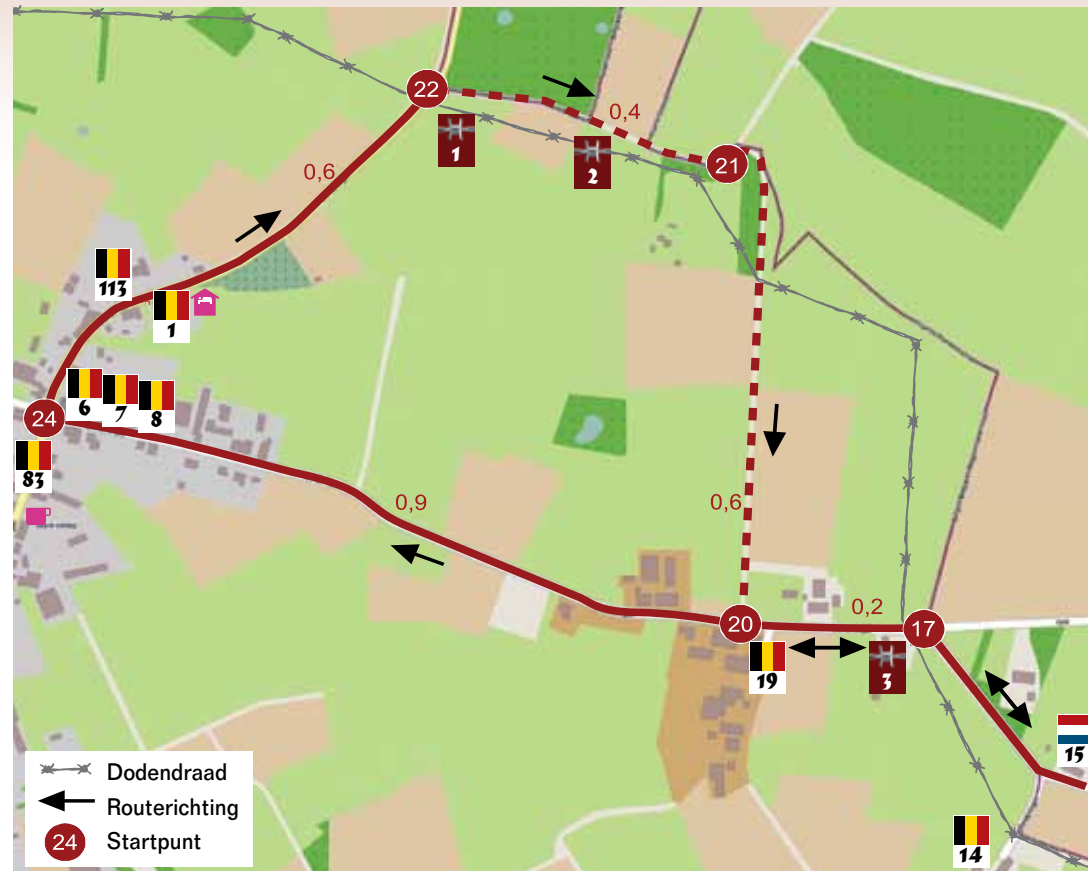
6 • **Startplaats:** wandelknooppunt 24 aan de St.-Rumolduskerk, Zondereigen 6, 2387 Baarle-Hertog. Vertrek richting wandelknooppunt 22. Laat u bij de beschrijving hieronder niet van de wijs brengen door de bijzondere manier van huisnummering in Zondereigen. De huizen worden er doorlopend genummerd. Even en oneven cijfers volgen elkaar gewoon op. Bij de kerk staat een houten paal die de bezoeker wegwijs maakt.

113 Toen de oorlog uitbrak, werd Jef Willebords gemobiliseerd en naar het front gestuurd. Zijn vrouw, Joke Schoofs, was zwanger en stond er helemaal alleen voor. Op 14 november 1914 werd hun eerste kindje geboren. Vier jaar lang verkeerde Joke in de grootste onzekerheid over het lot van haar man. Begin augustus 1914 had deze nabij Luik een kogel in de knie gekregen en was hij krijgsgevangen genomen. Jef werd geïnterneerd in Alten-Grabow, bij Maagdenburg. Om de kost te verdienen, poetste Joke bij Toontje Gillis. Sommige boeren stopten haar wat voedingswaren toe. Regelmatig kreeg

Verhalen beluisteren

Onderweg zijn twee reconstructies met infoborden en ingesproken verhalen, ter plaatse te beluisteren na het scannen van een QR-code of vooraf te downloaden via www.dodendraad.org wegens het beperkte internetbereik.

ze melk bij Cornelis Verhoeven. Bij zijn thuiskomst eind 1918 zag Jef voor het eerst zijn vierjarige zoon, de latere schoolmeester Frans Willebrords.

1 August Peeters, dirigent van het kerkkoor, was wagenmaker. Hij wendde zijn vakkennis aan om een grote kruiwagen met dubbele bodem te maken, waarmee hij brieven en kranten smokkelde. Op 22 mei 1915, twee maanden vóór de oprichting van de dodendraad, werd hij op heterdaad door de Duitsers betrapt. Voor zijn proces moest Gust met de kruiwagen naar de rechtbank in Antwerpen stappen. Meer dan een jaar verbleef hij in het Duitse interneringskamp Elberfeldt. Toen hij thuiskwam, ging Gust opnieuw brieven smokkelen. Ditmaal zonder kruiwagen, omwille van de dodendraad. Na de oorlog ontving hij hiervoor een burgerlijke medaille 2de klasse.

Vredesmonument de Dodendraad

De grens werd door het Duitse leger elektrisch afgesloten om de bewaking ervan te perfectioneren. Gidsen slaagden er tot dan toe vrij gemakkelijk in om die grens te passeren. Zij brachten brieven, postpakketten en spionageberichten naar Nederland, evenals vrijwilligers voor het Belgische leger, gevluchte krijgsgevangenen en spionnen in geallieerde dienst. Op de terugweg naar België namen ze brieven van het front mee, Nederlandse kranten (die vrij van censuur en vaak bijzonder informatief waren) of anti-Duitse vlugschriften. Voor meer informatie: zie foto's en teksten ter plaatse.

De rijksgrens loopt in het midden van het onverharde pad. Ongeveer halverwege het asfalt maakt de grens een haakse bocht naar rechts, weg van het Vredesmonument. Links is daar Belgisch grondgebied, het bos aan de rechterkant is Nederlands.

• **U bent bij knooppunt 22. Volg knooppunt 21.**

Traject van de dodendraad: zie wandelkaart. Tijdens de bezetting veranderde het landschap voortdurend. Zo werd door Duitse soldaten voor de bewaking van de dodendraad een brede strook van de begroeiing kaalgekapt. Aan de kant van Zondereigen kwam een pad

voor patrouillerende grenswachters. Later werden houtwallen en mastbossen door de Duitsers gerooid als brandhout. Er was een tekort aan steenkolen en petroleum, die voor dagelijks gebruik bovendien te duur werden. Grondeigenaars leden hierdoor aanzienlijke schade.

• **U bent bij knooppunt 21. Volg knooppunt 20.**

19 Cornelis Verhoeven en Angelina Voet trouwden op 1 mei 1914. Een half jaar later werden Duitse soldaten bij hen ingekwartierd. Die logeerden in de kelderkamer, maar zaten meestal bij de open haard. Veel privacy was er niet voor het jonge koppel, ook niet toen het gezin zich verder uitbreidde. Soldaten leerden zoon Jan zijn eerste (Duitse) woordjes.

Cornelis was gemeenteraadslid in Baarle-Hertog en mocht op vertoon van zijn Passierschein naar het gemeentehuis in de Belgische enclaves. Vanaf 26 januari 1915 echter werd aan alle Belgische mannen tussen 16 en 45 jaar systematisch de toestemming geweigerd om de grens te passeren. Zij ontvluchtten immers met duizenden het land om zich bij het Belgische leger achter de IJzer aan te sluiten. Wie betrapt werd bij het overschrijden van de rijksgrens, werd door grenswachters doodgeschoten. Ook wie de rekruten behulpzaam was en zelfs familieleden die de illegale grenspassage niet hadden verhinderd, werden volgens de oorlogswetten behandeld.

• **U bent bij knooppunt 20. Volg knooppunt 17.**

Reconstructie van schakelhuis K5. Voor meer informatie: zie foto's en teksten ter plaatse.

Van hieruit wandelen we verder naar het vroegere woonhuis van de familie Huybrechts.

• **Volg de weg voor 200 meter, tot juist voorbij de bocht.**

15 Charel Huybrechts en Amelie Nooyens waren Belgen, geboren in de parochie Zondereigen. Na hun huwelijk vestigden zij zich hier: vlakbij de grens, net in Nederland. In 1914 woonde Charel nog geen tien jaar in Nederland, zodat hij zich niet aan de Belgische dienstplicht kon onttrekken. In de chaos tijdens de belegering van Antwerpen (begin oktober 1914) werd een deel van het Belgische leger ingesloten. Duizenden Belgen staken de Nederlandse grens over in een poging om het Duitse krijgsgevangenschap te ontvluchten. Zij werden door het Nederlandse leger geïnterneerd in soldatenkampen omdat het neutrale Nederland niet kon toestaan dat vreemde troepen het grondgebied betraden. Onder hen bevonden zich Charel Huybrechts en zijn broer Cornelis. In kamp Harderwijk werden zij o.a. bewaakt door Nederlandse dorpsgenoten.

Amelie (zie foto) was vier maanden zwanger toen de oorlog begon. Dochter Marie werd op nieuwjaarsdag 1915 geboren. Op dat moment was Charel geïnterneerd. De grens was gesloten en werd streng bewaakt, met familieleden was geen contact mogelijk. Na een aantal maanden opsluiting mocht Charel alsnog naar huis terugkeren omdat hij zijn domicilie in Nederland had. Zijn broer Cornelis echter had zijn woonplaats in België en bleef tot na de oorlog geïnterneerd. Toen Charel thuiskwam, had hij een baard. Zijn kinderen herkenden hem niet meer. Dochter Pauline vroeg aan haar moeder: "Blijft die mens hier slapen?" In 1916 werd een zoon geboren, Albert. De naamgeving was een verdoken eerbetoon aan koning Albert I. Vóór de oorlog droeg niemand in Zondereigen deze naam. In 1918 kwam dochter Celina het gezin vergroten. Net als bij de geboortes van Marie en Albert, bleef ook toen het kraambezoek noodgedwongen achterwege. Pas na de oorlog konden de grootouders twee van hun drie kleinkinderen in de armen nemen. De kleine Albert was eind 1917 gestorven...

14 Destijds stond hier de boerderij van Gust Jansen. Omstreeks april 1916 werd volgens grensgids Jan Vleugels op deze plaats voor het eerst een houten plooraam gebruikt om de doendraad te passeren. Zie: Mertens K. (red.), 'De rakkers der grenzen', uitgebreide herdruk, Studium Generale, Balen, 2012; p.63.

- Keer terug naar knooppunt 17.
- U bent bij knooppunt 17. Volg knooppunt 20.
- U bent bij knooppunt 20. Volg knooppunt 24.

8 Noodgemeentehuis. Op 3 november 1914 werd Zondereigen als laatste plaats in België door de Duitsers bezet. Door het sluiten van de rijksgrens was het gemeentehuis voor de inwoners van Zondereigen onbereikbaar. Cornelis Verhoeven kon de geboorte van zijn zoon Jan niet in Baarle-Hertog aangeven. Daarom werd op 13 oktober 1915 bij eerste schepen Toontje Gillis een noodgemeentehuis ingericht. De eerste schepen was de plaatsvervanger van de burgemeester, die veilig in de enclaves verbleef. In het noodgemeentehuis werd een voorlopig register van de burgerlijke stand bijgehouden. In totaal bevat het 21 geboortes en 18 overlijdens. Er werd niet gehuwd omdat de meeste jongemannen aan het front verbleven en omwille van de onzekere tijden op financieel gebied.

Toontje Gillis (zie foto) was voor de Duitse bezetter de eerste contactpersoon voor de opgeëiste goederen. Er zijn veel Duitse opeisingbriefjes bewaard, vooral voor brandstoffen en voedingswaren. Zoon Jan was voorzitter van het plaatselijke hulp- en voedingscomité dat instond voor de voedselbedeling, de financiële bijstand en de levering van kledij en brandstof. De kleine deur in de grote poort herinnert aan de hulpverlening vanuit Amerika.

7 Vroeger klooster van de zusters Annonciaden van Huldenberg en meisjesschool. Hier kregen de kinderen hun dagelijkse portie kindersoep. In de klas werd gebeden voor een vlugge beëindiging van de oorlog en opdat de jongemannen niet voor het werk in Duitsland zouden opgeëist worden.

6 Tegen de zuidkant van de kerk staat wellicht het enige in de provincie Antwerpen bewaard gebleven herdenkingsmonument met een Keltisch kruis en de afkortingen AVV en VVK (Alles Voor Vlaanderen, Vlaanderen Voor Kristus), verwijzend naar de Vlaamse ontvoogdingsstrijd. Dit monument werd opgericht door de plaatselijke afdeling van de Vlaamsche Oud-Strijdersbond en brengt een hulde aan drie gesneuvelde soldaten uit de parochie Zondereigen: Louis Van Den Heuvel († 6 augustus 1914), Emiel Van Dyck († 12 mei 1916) en Frans Jaspers († 13 februari 1919).

